

honderd meter. Het kamp lag midden in een in die tijd verlaten en eenzame streek. Er stond vaak wind die zand opwoei – oogontstekingen kwamen er veelvuldig voor. In de zomer had men er grote last van vliegen. In '43 waren er in doorsnee een tienduizend mensen samengepropt. Over het algemeen stond de voeding (het drinkwater was er slecht) op een voor die tijd redelijk peil: de Nederlandse instanties van de voedselvoorziening droegen zorg voor ruime toewijzingen. Bovendien kon men er pakketten laten komen – die kwamen er van particulieren in groten getale, althans voor diegenen die niet onmiddellijk of spoedig doorgezonden werden. 'Beschermden groepen' ontvingen extra steun, de protestantse Joden (wier positie in het kamp niet gemakkelijk was) bijvoorbeeld van de hervormde kerk die daartoe samenwerkte met mej. van Tongerens 'Groep 2000'. Deze groep zond intussen ook veel pakketten aan anderen; mevrouw Wijsmuller-Meyer uit Amsterdam (meer over haar in hoofdstuk 9) verzette hier veel arbeid voor – ze vergat de Zigeuners niet.

Het kamp bezat, in vier grote barakken, een ziekenhuis met meer dan 1 700 bedden. Dat ziekenhuis had een personeel van meer dan duizend krachten (allen voorlopig *gesperrt!*), onder wie zich uiteindelijk honderdtwintig artsen bevonden. Er was een goedgevulde cantine, er was een nog beter gevuld 'Lager Warenhuis', waar men inkopen kon doen met het kampgeld dat men bij de inlevering van het courante geld gekregen had. Hoogst onvoldoende was alleen de behuizing. Ze was dat al voor de paar honderd bevoorrechten die de woninkjes deelden (alleen de *Dienstleiter* hadden elk een geheel woninkje tot hun beschikking: in de omstandigheden van Westerbork paleizen van de hoogste adel) – ze was dat in nog veel sterker mate voor de duizenden die in de grote barakken huisden.

Die barakken waren in tweeën gedeeld: de ene helft voor mannen, de andere voor vrouwen. Tot 's avonds half tien mocht men vrij 'oversteken', nadien niet meer. In elke barakhelft stonden complexen van twaalf ledikanten: tweemaal twee op de vloer en dan drie boven elkaar. Eetruimten waren er niet, evenmin kasten. 'Alles hing aan de muren, stond op de balken, bengelde aan lijnen, was opgestapeld op de bedden', aldus G. van Tijn-Cohn, hoofd van de afdeling 'Hulp aan vertrekkenden' van de Joodse Raad. 'Koken was verboden maar werd toch algemeen gedaan, en wel op kleine draagbare stellen. Koken op de twee grote wandkachels die in de winter brandden, was wèl toegestaan; daar werd dan ook steeds om gevochten.'<sup>1</sup>

<sup>1</sup> G. van Tijn-Cohn: 'Bijdrage tot de geschiedenis der Joden in Nederland van 10 mei 1940 tot juni 1944' (herfst 1944), p. 71 (Doc I-1720 B, a-1).